

Sinte Catharina gilde te Moergestel:

In het Oorkondenboek van Noord-Brabant komt in 1147 Moergestel voor als "villa Gestele", deze "villa" was, samen met de "familia" (de daar wonende mensen) en de daartoe behorende grond reeds eerder aan het Sint-Janskapittel te Luik geschonken. In 1228 wordt ook een "kerk" te Moergestel vermeld. Volgens Schutjes werd het patronaat over deze kerk in 1334 door het Luikse kapittel opgedragen aan de abdij Tongerlo. Oude kerkregisters vermelden in deze kerk in 1485 een altaar van de H. Katharina, Barbara en Agatha, gesticht door Petrus van den Hovele, die in de jaren 1450 - 1471 te Moergestel pastoor was; nog in 1556 - 1566 wordt dit altaar genoemd als het "altaar van de Drie Maagden". Hier ligt wel de oorsprong van het huidige Sint-Catharinagilde, waarvan helaas alle oude documenten verdwenen zijn. Het is zeer waarschijnlijk dat aan het genoemde altaar een kerkelijke broederschap verbonden was, zoals dat uit andere plaatsen bekend is. Te Tilburg was in 1483 een Sint - Catharinabroederschap verbonden aan een altaar van de H. Katharina, te Soerendonk in 1524 een Sint - Barbarabroederschap aan het altaar van de H. Barbara en te Heeze in 1510 een Sint Agathabroederschap aan het altaar van de H. Agatha. De meeste overeenkomst met Moergestel toont de "guldebroederschap van Maria, Katharina, Barbara en Agatha", die in 1510 en 1524 verbonden was aan een altaar in de kerk van Tongerle-Eindhoven. Als aanwijzing, dat ook te Moergestel zulk een oude broederschap van de Drie Maagden heeft bestaan, geldt het thans nog aanwezige juweel van het gilde. Op dit ronde schotelvormige zilverstuk, met een doorsnede van 5,2 cm, staan de fijn gegraveerde afbeeldingen van de drie gekroonde heiligen, Katharina met rad en zwaard, geflankeerd door Barbara met de palmtak en Agatha met de tang, waarmede men haar de borst afsneed. Dit juweel, dat geen zichtbaar zilvermerk bevat, is door Arnold Jansen in zijn inleiding op de kataloog van 1977 "Vijfhonderd Jaar Noordbrabantse Schuttersgilden" toegeschreven aan het begin van de zeventiende eeuw en dateert dus uit dezelfde tijd als het oudste koningsschild. De ontwikkeling van broederschap naar schuttersgilde, zoals die bij verscheidene gilden heeft plaats gevonden, zal te Moergestel wel kort na 1600 te plaatsen zijn. Waarschijnlijk heeft men bij deze overgang niet alle drie heilige maagden overgenomen, maar alleen de H. Katharina. Haar afbeelding komt voor het eerst voor op het koningsschild van 1699 en de oudste vermelding "St. Catarina Gild" staat op het schild van 1751. Jolles vermeldt een oude zijden vaan met een medaillon, waarop staat "De Gilde van den Edele maget S Catrina tot Moergestel Anno 1730". Het juweel is gemonteerd op een gegoten lijst, 11,3 cm hoog, met dolfijntjes, engeltjes en mannenmaskers. Aan het onderste masker, een mannenkop met zes uitstekende punten (zes-ster?), hangt het kleine vogeltje met een laag kroontje, korte bek en lange staart en half uitslaande vleugel; de vogel steunt op een niet getorst takje en kan dateren uit het begin van de zeventiende eeuw, maar hij is niet meer geheel in de oorspronkelijke staat. De oudste koningsschilden kunnen evenals het juweel vervaardigd zijn door de Moergestelse smedenfamilie Walschots; zowel van Mathijs, rond 1600, als van zoon Willern vanaf 1614 en van zijn kleinzoon Gijsbert rond 1660 is bekend, dat zij smeden waren. Zij hebben wel moeite gehad met de juiste schrijfwijze van de namen, die zelden werden geschreven maar op het gehoor werden overgenomen. De meeste mensen werden vroeger van elkaar onderscheiden door aan de voornaam de naam van hun vader toe te voegen, soms aangevuld met die van hun grootvader. Zo is Daniel (M)atisen de zoon van Tis of Mathijs Walschots (1614), Willem Jan Kornelis de zoon van Jan en de kleinzoon van Kornelis (1652) en Johannes Wolfs de zoon van Wolf, een germaanse naam. Ik heb daarom getracht bij de oudste en soms gebrekkig weergegeven namen van de gildekoningen iets toe te voegen over hun families; naar volledigheid is hierbij niet gestreefd. Eerst in de jaren 1803-1815 werd de Burgerlijke Stand ingevoerd en moesten alle mensen een vaste familienaam kiezen. Velen kozen de toen gebruikelijke naam van hun vader, zoals bij de families Adriaans, Goyaerts of Jans, anderen noemden zich naar het beroep van hun vader zoals Kastelijns en Smits. Ook zijn vele familienamen ontleend aan een hoeve of buurtschap, zoals Van Laerhoven of Walschots; een gehucht bij Beugen heet nog altijd Walschot. Op het schild van 1614 staat een handboog afgebeeld. Waarschijnlijk heeft het Sint-Catharinagilde dus met dit wapen geschoten. In 1751 staat een kruisboog afgebeeld en in 1761 heet het gilde "St. Catarina Gild De Kruis Boch". Wanneer de overgang heeft plaats gevonden, is niet meer uit te maken. Al zijn de oude documenten verdwenen, de bewaard gebleven zilverchat met het juweel en de oude en fraaie schilden bewijst, dat het Smt-Catharinagilde als voortzetting van een oudere broederschap in 1985 kan terugzien op een verleden van vijf eeuwen.

Literatuur:

- De Brabantse Leeuw (afgekort DBL).
- Dr. H.P.H. Camps, Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312, deel I De Meierij van 's-Hertogenbosch, 's-Gravenhage 1979, p. 80 en 216.
- L.H.Ch. Schutjes, Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch, deel V, St. Michielsgestel 1876, p. 131-141.
- G.C.A. Juten, Consilium de Beke, Bergen op Zoom z.j., p. 269 (Tilburg 1483).
- Dr. G. Bannenbergh, A. Franken, H. Hens, De oude dekenaten Cuijk, Woensel en Hilvarenbeek in de 15de- en 16de-eeuwse registers van het aartsdiakenaat Kempenland, deel II, Nijmegen 1970, p. 300 (Heeze 1510), 308 (Soerendonk 1524), 321 (Tongerle 1510) en 370 (Moergestel 1485-1566).
- J. A. Jolles, De Schuttersgilden en Schutterijen van Noord-Brabant, herdruk Arnhem 1974, deel II, p. 41-43.
- W.H.Th. Knippenberg, Brabants Gildezilver, in De Gildetrom 14, 1967, p. 663-664 (Moergestel. Sint-Catharinagilde).
- Vijfhonderd Jaar Noordbrabantse Schuttersgilden, Kataloog tentoonstelling Kindhoven 1977, p. 15 (juweel Moergestel).
- J.N. Leget, Een familie Van de Pol, Moergestel, Tilburg, Oirschot, in De Brabantse Leeuw 28, 1979, p. 84-98, 101-120.
- P.L. Leget-Kuijlen en J.N. Leget, Wolfs in Midden-Brabant, in De Brabantse Leeuw 33, 1984, p. 67-82.
- Gedenkboek "50 jaar Kring van Schuttersgilden, Het Kwartier van Oirschot 1934-1984", p. 99-100 (Sint Catharinagilde Moergestel).

De koningsschilden

1614

DANDEL (M?) A TISEN WALSCHÖ. Het jaartal 1604 is later veranderd in 1614. Afbeelding: een handboog en een zesster, gevormd door twee op elkaar liggende gelijkzijdige driehoeken; deze ster kan het meesterteken zijn van de smid. Hoogte 4,5 cm. Namen werden vaak op het gehoor overgenomen en staan dus soms wat vervormd op de schilden. De officiële naam luidt: DANIEL (M)ATISEN (• zoon van Tis of Mathijs) WALSCHOTS. Deze Mathijs Jasper Walschots, ook Walschaerts genoemd, woonde in 1590 te Moergestel en was daar smid. In 1614 gaf hij de smederij met alle gereedschappen over aan zijn zoon Willem; deze Willem Mathijs Walschots, smid, gaat in 1616 samen met zijn vrouw een erfdeling aan en passeerde in 1641 en 1658 voor de schepenen te Moergestel zijn testament; in 1668 is hij overleden (DBL 1973, p. 131-132; 1982, p. 62 en 164). Vader Mathijs Jasper Walschots, in 1617 overleden, had meer zonen, o.a. de eerste bekende koning van het gilde van St. Catharina te Moergestel Daniel Mathijs Walschots (DBL 1973, p. 131-132); verder zijn nog bekend Hendrik Mathijs Walschots en Gasparus Mathijs Walschots, in 1624 genoemd en in 1636 te Moergestel overleden (DBL 1982, p. 62). In 1614 was de tachtigjarige oorlog (1568-1648) nog aan de gang, maar ook bij andere Noordbrabantse gilden is te zien, dat tijdens het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) een zekere opbloei plaats vond, dat overal weer werd geschoten en volop koningszilver aan de zilverschatten werd toegevoegd. Dat is blijkbaar ook te Moergestel het geval geweest.

1652

WILLEMIANKORNELIS Ao 1652. Hoogte 5,5 cm.

1655

DRIES JANHANSENS 1655. Afb. een schop. Hoogte 5,2 cm.

1661

IANDIERCKX VAN L AERE ONEN ANNO 1661. Hoogte 7,3 cm. Vermoedelijk heeft hier weer een beschrijving plaats gevonden en heette de koning Jan, zoon van Dirck van Laerhoven.

1664

YAN HANDRICKX VAN DOORMAELEEN ANNO 1664. Hoogte 10 cm. Een zekere Henricus Daniel van Doremael (overleden Moergestel 1728) was gehuwd met Catharina Willem Cornelis Lathouders (overleden Moergestel 1742); hun dochter Johanna Hendrick van Doremael, te

Moergestel gedoopt in 1698, trouwde in 1718 te Moergestel met Johannes Wolfs, gedoopt te Oisterwijk in 1695 en begraven te Moergestel in 1748. (DBL 1984, p. 69).

1668

GYSBERTWILLEMSWALSCHOET1668. Afbeelding: een gekroonde hamer, die ham als smid aanwijst, en eenzelfde zesster als op het schild van 1614; hij was dus blijkbaar de zoon van de bovengenoemde Willem Mathijs Walschots, smid, overleden in 1668. Hoogte 10,5 cm. Gijsbert Wilm Walschots trouwde in 1666 met Clara, dochter van Dirck Peeter Brekelmans (DBL 1978, p. 91).

1687

AMSEM ADRIANSE VAN DER PAV CONNICK Ao 1687. Hoogte 10,7 cm. Deze Ansem (= Anselmus) van de Pol (Moergestel 1640-1711) was de zoon van Andries Jan Ansems van de Pol, die in 1682 te Moergestel overleed. Ansem was getrouwd met Maria Hendrik Jan van Doormalen, zij overleed te Moergestel in 1693 (DBL 1979, p. 86, 87, 93).

1699

JOHANNIS VANDOORMALEEN 1699. Afbeelding: de gekroonde heilige Catharina met rad, zwaard en palmtak. Hoogte 11,2 cm. De familie Van Doormalen woonde rond 1700 op de Locht, op de grens van Moergestel, Oirschot en Oisterwijk. In 1729 trouwde Catharina Jan van Dormaele, waarschijnlijk een dochter van de koning van 1699, met Cornelius Jan van de Pol (Moergestel 1695-1741). Henricus Jan van de Pol (Moergestel 1692-1770) kocht in 1740 te Moergestel landerijen van Jan Hendrik van Doormalen; waarschijnlijk was dit de volledige naam van de koning (DBL 1979, p. 86-88, 93,98).

1751

J. V. AKERE CONING VAN ST CATARINE GILD 1751. Afbeelding: een kruisboog. Hoogte 11,5 cm. Waarschijnlijk heette hij Jasper van Akeren, de vader van de koning van 1808. Deze Jasper huurde o.a. in 1778 een huis te Moergestel (DBL 1979, p. 115).

1761

NICOLAS VOSKONINK VAN ST CATARINA GILD DE KRUYSS BOCH TOT MOERGESTEL Ao 1761. Afbeelding: een landbouwer achter een ploeg met een paard, en een kruisboog. Hoogte 13,5 cm. Dit fraai gegraveerd schild draagt als meesterteken het monogram VM van de zilversmid Adamus van Mierlo, die vanaf 1745 in het gilde van de edelsmeden te 's-Hertogenbosch was opgenomen. In 1786 koopt Cornelis van de Pol een akker van de erfgenamen van NicolaasVos(DBL 1979, p. 90).

1768

GOEIERT WALSCHOTS COONING ONDER DE SCHUTTER Y VAN ST CATRIENA TOT MOERGESTEL 1768. Afbeelding: een landbouwer achter een ploeg met twee paarden; en een kruisboog. Hoogte 14 cm. Dit grote schild is bijna een pendant van het schild van 1761, maar draagt het meesterteken FW van Joan F. van Wolfsbergen, die vanaf 1759 was opgenomen in het gilde te 's-Hertogenbosch.

1786

GOIAERT WALSCHOTS VOOR DEN TWEDEMAAL KONINK VAN ST CATARINA GILDE KRUYSSBOCH TOT MOERGESTEL 1786. Afbeelding: landbouwer achter een ploeg met een paard, en een kruisboog. Hoogte 15,5 cm. Het zilvermerk is waarschijnlijk weer VM van de Bossche zilversmid Adamus van Mierlo (zie 1761). Goyaert Walschots kocht in 1788 de Lathouder akker te Moergestel van Walterus van de Pol; deze Walter was in 1784 gehuwd met Cornelia Adriaan van Hoof, de weduwe van Anthonij Walschots (DBL 1979, p.107).

1808

ADRIAAN JASPER VAN AKEREN KONING VAN SC(at)HARINA GILDE KRUISSBOOG TOT MOERGESTEL Ao 1808. Afbeelding: een landbouwer achter een ploeg met een paard, en een kruisboog. Hoogte 15,4 cm. De zilvermerken, die in deze Franse tijd nogal verward zijn, zijn: een gekroonde O (onbekend), een jaarletter A (1808 ?) en het duidelijk meesterteken VG van J. Van Greinsven, die vanaf 1799 in het Bossche gilde van de edelsmeden was opgenomen. De onder 1786 genoemde Walter van de Pol verkocht in 1792 een huis te Moergestel aan

Johannes Jasper van Akeren (DBL 1979, p. 107); deze Johannes is waarschijnlijk een broer van de koning van 1808 en zoon van de koning van 1751. Adriaan van Akeren, gehuwd met Willemijn Pijnenborch, had een dochter Goverdina (Moergestel 1795-1861), die in 1825 te Moergestel trouwde met Gerardus Wolfs (Moergestel 1783-1835) (DBL 1984, p. 75).

1828

WOUTERUS PYNENBURG KONING VAN ST CATARINA GILDE TE MOERGESTEL 1828. Afbeelding: een klompenmaker aan zijn werkbank. Hoogte 18 cm. Dit schild met genopte rand draagt het meesterteken van de zilversmid IVG (= J. van Gemert, 's-Hertogenbosch 1822-1847). 15.

1854

Adriaan Ttieodorus Smits, koning der kmisbooggilde st. Catharina te Moergestel 1854. Afbeelding: een landbouwer achter een ploeg met een paard, en een kruisboog. Hoogte 15,5 cm.

1867

Gijsbertus Kastelijns Koningvan St. Catharina Gilde te Moergestel 1867. Afbeelding: een laarzenmaker in zijn atelier, en een kruisboog. Hoogte 14,5 cm.

1878

Francis Gerardus van Arendonk den Vogel afgeschoten ah Koning Van de Gilde St Catharina te Moergestel 1878. Afbeelding: een landbouwer achter een ploeg met een paard, en een kruisboog. Hoogte 17,5 cm. Zilvermerk HH82 (= H.Hemelbach, Oisterwijk/'s-Hertogenbosch 1854-1901).

1891

Henri van Akeren geboren te Poppel Koning der Gilde van St Catherina te Moergestel 1891. Afbeelding: evenals 1878. De hoogte van dit schild met genopte rand is 17 cm.

1906

Henri van Akeren geb. te Poppel voor den 2e maal Koning der Gilde van St Catharina te Moergestel 11 Sept. 1906. Afbeelding: paard en kruisboog. Hoogte 17,5 cm. Zilvermerken: zwaardje en FV met ster(= F. Verschuuren, Tilburg 1903-1923).

1924

ADR. V.D. BOOGAARTKONING VANKRUISBOOG GILDE ST CATHARINA KONINGSVOGEL AFGESCHOTEN 1924. Afbeelding: boerderij met schuur en stal. en een schutter met kruisboog schietend op de vogel op de schutsboom. Hoogte 12,5 cm.

1938

A.G. VAND1JCK KONING MOERGESTEL 7-8-1938. Afbeelding: een landbouwer achter een ploeg met een paard, en een man met een kruisboog bij de schutsboom en een huis. Hoogte 16 cm. De zilvermerken zijn onleesbaar.

1951

P. WOLFS KONING 1951 GILDE ST CATHARINA. Hoogte 10,5 cm. Merken: leeuwte 2, kopje K, jaarletter R (= 1952) en JH 14 (= J. Heeren, Tilburg).

1957

PETRUS WOLFS VOOR DE 2EMAAL KONING VANHET GILDE ST CATHARINA MOERGESTEL I JULI 1957. Hoogte 11 cm. Merken: leeuwte II, kopje K, jaarletter Y (= 1958)enJH 14 (zie 1951). - In 1962 werd hij Keizer van dit gilde; hij overleed 8 december 1975 (De Gildetrom 1976, p. 9).

1962

H.J. WOLFS OP T HOOG KONING GESCHOTEN 2 JULI 1962 GILDE ST. CATRIENMOERGESTEL. Hoogte 10,5 cm. Merken: leeuwte II, kopje K. jaarletter onleesbaar, en JH 14 (zie 1951).

1968

Koning voor de tweede maal H.J. Wolf s Op 't Hoog. Gilde St. Catharina Moergestel 8 Juli 1968. Hoogte 10,5 cm. Merken: leeuwtje II, kopje K, jaarletter i (= 1968) en J 2 A (= J. Andriessen, Helmond).

1973

KONING A.M. OP 't HOOG-WOLFS, Gilde St. Catharina Moergestel 1973. Afbeelding: schutter met kruisboog schietend naar de vogel op de schutsboom. Hoogte 13,7 cm. Merken: leeuwtje II, kopje K, jaarletter n (= 1973) en J2A (zie 1968).

1977

Koning J. W. vanDaelen, Gilde St. Catharim Moergestel 4-7-1977. Afbeelding: landbouwer met schop en tractor en het vers "Als landbouwer van m'n vak / Schoot ik de vogel met gemak". Hoogte 13 cm. Merken: leeuwtje II, kopje K, jaarletter r (= 1977) en J2A (zie 1968).

1981

Koning Cees Wolfs de Kort, Gilde St. Catharina Moergestel, 6-7-1981. Hoogte van dit schild met genopte rand 14 cm. Afbeelding: varkenskooi met zeug en biggen onder een hanglamp. Merken: leeuwtje II, kopje K, jaarletter u (= 1979) en J2A (zie 1968).

Zie ook: N. Smits, De Guld Sinte Catrien, Moergestel (eigen uitgave, stencil, juli 1974) waaraan toegevoegd een ledenlijst die voor 1600 aanvangt !

(bron: De Kleine Meijerij 1985 jaargang 36 blz. 46)